

VAK **STAATKUNDE**

DOCENT **MR DR PATRICIA TJIOOK-LIEM**

LES **De rechtspositie van de verschillende bevolkingsgroepen in Indië tot 1942**

Over de classificatie, gelijkstelling en het onderdaanschap van de bevolkingsgroepen van Nederlands-Indië.

RECHTSPOSITIE EN NATIONALITEIT

Binnen de juridische positie dient onderscheid gemaakt te worden tussen de rechtspositie als ingezetene van Nederlands-Indië (hierna te noemen de rechtspositie) en de rechtspositie binnen de Nederlandse staat (hierna te noemen de staatkundige positie), namelijk de nationaliteit.

Onder de rechtspositie verstaan wij de rechten en plichten binnen de landsgrenzen, in Nederlands-Indië zelf. Vertaald in niet-juridische taal zou de rechtspositie aangeduid kunnen worden als 'het geheel van geboden en verboden' of 'het geheel van mogen en moeten'. In Nederlands-Indië was die rechtspositie gebaseerd op het ingezetenschap. Voor de inheemse, autochtone bevolking was het ingezetenschap een vanzelfsprekende zaak, voor hen die niet tot de inheemse bevolking behoorden volgde het ingezetenschap uit het toegelaten zijn tot en het hebben van een vergunning tot vestiging in Nederlands-Indië.

De staatkundige positie betreft de nationaliteit (de Nederlandse, Belgische, Duitse, Chinese etc. nationaliteit, vanaf 1910 het Nederlands onderdaanschap). In het internationaal rechtsverkeer dient de nationaliteit ertoe om de persoon te identificeren tegenover andere staten en dat is belangrijk bij kwesties over bescherming of uitlevering. Bij welke staat hoor je en bij welke staat kan je in het buitenland op grond van je nationaliteit aanspraak maken op bescherming ?

DE RECHTSPOSITIE VAN DE BEVOLKINGSGROEPEN IN NEDERLANDS-INDIË: DE CLASSIFICATIE

De rechtspositie van de verschillende bevolkingsgroepen in Nederlands-Indië werd tot 1920 vastgesteld in art. 109 van het Regeringsreglement (RR). Dat Regeringsreglement werd beschouwd als de grondwet van Nederlands-Indië. In art. 109 RR werd vanaf 1854 de bevolking van Nederlands-Indië verdeeld in twee hoofdgroepen, de Europeanen en de Inlanders. Nederlanders noemden zich Europeanen. Ondanks de negatieve klank van het woord 'Inlanders' voor de inheemse bevolking is het gebruik ervan in dit kader onvermijdelijk omdat deze term in wet- en regelgeving werd gehanteerd.

Ieder van deze twee groepen had een subgroep, die werd aangeduid als 'de met hen gelijkgestelden'. Met Inlanders werden gelijkgesteld Arabieren, Moren, Chinezen en alle anderen die mohammedanen of 'heidenen' waren. Met Europeanen werden gelijkgesteld christenen en zij die geen Inlanders waren of met Inlanders waren gelijkgesteld. In de praktijk waren dat andere westerse bevolkingsgroepen, zoals Australiërs, Amerikanen, Belgen, Duitsers, etc. Het onderscheid in de wet tussen de twee hoofdgroepen berustte tot 1920 op ras en op geloof.

Europeanen en Inlanders waren, tezamen met hun subgroep, ieder aan een afzonderlijk rechtssysteem onderworpen, met andere woorden, zij hadden een van elkaar afwijkende rechtspositie, een ander 'geheel van mogen en moeten'. De verschillen in rechtspositie kwamen er in

hoofdzaak op neer dat die van de Inlanders en de met hen gelijkgestelden in vergelijking tot die van de Europeanen behalve anders ook minder was. Zij hadden minder rechten en meer en andere plichten. Bovendien waren er minder waarborgen voor een goede rechtspraak.

Vanaf 1920 werd in het gewijzigde art 109 RR vastgesteld dat de bevolking van Nederlands-Indië in drie groepen was verdeeld: groepen die onderworpen waren aan de wettelijke bepalingen die respectievelijk golden voor Europeanen, voor Inlanders of voor Vreemde Oosterlingen. Dit art 109 RR, vanaf 1926 art 163 Indische Staatsregeling, gold tot het einde van de koloniale periode.

Baboe Engko met 'haar' kinderen: Bertha Kerkhoven en Karel Kerkhoven, omstreeks 1900.

Theeonderneming Gamboeng, gelegen op de westelijke helling van Goenoeng Tilu, Preanger, West-Java.

(Foto collectie Indisch Thee- en Familie-Archief van der Hucht c.s., Driebergen)

VAK   **STAATKUNDE**

DOCENT   **MR DR PATRICIA TJIOOK-LIEM**

LES   **De rechtspositie van de verschillende
bevolkingsgroepen in Indië tot 1942**

Over de classificatie, gelijkstelling en het onderdaanschap van de
bevolkingsgroepen van Nederlands-Indië.

**WIJZIGING VAN DE RECHTSPOSITIE DOOR
GELIJKSTELLING: DE STAATSBAD-EUROPEANEN**

Het was mogelijk voor Inlanders en de met hen gelijkgestelden om hun rechtspositie te verbeteren door over te gaan naar de rechtspositie van de met Europeanen gelijkgestelden. Een dergelijke wijziging van rechtspositie werd 'gelijkstelling' genoemd en verleend door de Gouverneur-Generaal. Gelijkstelling werd niet alleen aangevraagd om een gelijke rechtspositie met Europeanen in het algemeen te verkrijgen. Soms hadden verzoekers een concreet doel voor ogen, bijvoorbeeld omdat men toegang wilde hebben tot bepaalde voorzieningen die alleen voor Europeanen open stonden, zoals toegang tot pensioenvoorzieningen (ambtenaren) en toegang tot het onderwijs voor Europeanen. Daarnaast werd gelijkstelling aangevraagd door personen die waren geboren uit relaties van Europese mannen met Inlandse vrouwen, maar die niet op wettige wijze door de vader waren erkend. Zonder een wettige erkenning waren zij juridisch Inlanders, ook al leefden zij in Nederlands-Indië als Europeanen.

Om gelijkgesteld te kunnen worden moest aan bepaalde vereisten worden voldaan. Aan de verzoeker werd bijvoorbeeld gevraagd of hij christen was en of hij de Nederlandse taal goed kon spreken en schrijven. Indien de Gouverneur-Generaal en de Raad van Indië akkoord waren werd gelijkstelling met Europeanen verleend. Dat besluit werd gepubliceerd in het Staatsblad van Nederlands-Indië, waardoor deze personen 'Staatsblad-Europeanen' werden genoemd.

**HET NEDERLANDS ONDERDAANSCHAP: EEN
NATIONALITEIT VOOR NIET-NEDERLANDERS**

Bij de totstandkoming van de Wet op het Nederlandschap in 1892, die ook voor de Nederlandse koloniën de nationaliteit regelde, viel de bevolking van Nederlands-Indië die geen Nederlanders waren buiten het Nederlandschap. Zonder de Nederlandse nationaliteit, waren zij juridisch vreemdelingen.

Deze lacune in de wet leidde tot moeilijkheden toen in het begin van de 20e eeuw China zich ging bemoeien met 'zijn onderdanen' in Nederlands-Indië. Ongeacht waar zij zich bevonden waren Chinezen die een Chinees tot vader hadden, Chinees onderdaan. Dit werd in 1909 ook vastgelegd in de Chinese wet op de Nationaliteit. China had aldus het recht zijn onderdanen op vreemd grondgebied (Nederlands-Indië) te helpen en te beschermen. Voor de Nederlandse regering werd het zaak de bevolking van Nederlands-Indië die niet de Nederlandse nationaliteit bezat, en in het bijzonder de Chinezen, de staatkundige positie te geven van Nederlandse onderdanen. Met dat doel kwam de Wet op het Nederlands onderdaanschap in 1910 tot stand.

Niet alle niet-Nederlanders die in Nederlands-Indië waren gevestigd werden Nederlands onderdaan. Alleen zij die in Nederlands-Indië waren geboren uit ouders die daar waren gevestigd verkregen het Nederlands onderdaanschap. Vanaf 1910 kon de staatkundige positie van de bevolking van Nederlands-Indië onderscheiden worden in die van a) Nederlanders (personen die de Nederlandse nationaliteit hadden), b) niet-Nederlanders die Nederlandse onderdanen waren (personen die niet de Nederlandse nationaliteit bezaten, maar in Nederlands-Indië waren geboren uit ouders die daar waren gevestigd), en c) vreemdelingen (personen die niet onder a of b vielen en een andere nationaliteit hadden, zoals Chinese en Arabische nieuwkomers, Belgen, Duitsers etc.).

Nederlanders en Nederlandse onderdanen konden op grond van hun staatkundige positie (nationaliteit) buiten Nederlands-Indië aanspraak maken op bescherming van de Nederlandse staat. Binnen Nederlands-Indië was hun rechtspositie echter afhankelijk van hetgeen art 109 RR en later art 163 IS bepaalde.

BIOGRAFIE

mr dr Patricia Tjiok-Liem

Patricia Tjiok-Liem is jurist en zij is in 2009 gepromoveerd op 'De rechtspositie der Chinezen in Nederlands-Indië 1848-1942'.

Haar onderzoek bestrijkt een aantal rechtsgebieden waar de bijzondere rechtspositie van de Chinezen naar voren komt, zoals in het privaatrecht (handels- en familierecht), het publiekrecht (het recht tot wonen en reizen), het staatsrecht (de totstandkoming van de Wet op het Nederlands Onderdaanschap), het strafrecht en de individuele gelijkstelling met Europeanen.

LEESLIJST

- > Fasseur, C., 'Hoeksteen en struikelblok, Rasonderscheid en overheidsbeleid in Nederlands-Indië'; *Tijdschrift voor geschiedenis*, nr.105 (1992), p. 218-242; ook verschenen in de bundel C. Fasseur, *De weg naar het paradijs* (Amsterdam 1995) p. 139-171.
- > Kleintjes, Ph., *Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië* (Amsterdam 1932), dl I, hoofdstuk II, p. 78-120.
- > Mastenbroek, W.E. van, *De historische ontwikkeling van de staatsrechtelijke indeeling der bevolking van Nederlandsch-Indië* (Wageningen 1934).
- > Prins, W.F., 'De bevolkingsgroepen in het Nederlandsch-Indische recht', *Koloniale Studiën*, jrg 17 (1933), dl II, p.652-688.
- > Wal, S.L. van der, 'Het ras criterium en het overheidsbeleid in Nederlandsch-Indië', *Internationale Spectator; Tijdschrift voor internationale politiek*, jrg 20 (1966), p.852-853.

HET TONG TONG FESTIVAL PRESENTEERT:

De Indische School

De Pupillenschool in Gombong (Midden-Java), voor de opleiding van "kinderen van het mannelijke geslacht voor de militaire stand". De foto is afgebeeld in *Baren en oudgasten*, een deel uit de fotoboekenserie *Tempo doeloe – een verzonken wereld* (uitgeverij Querido), samengesteld door Rob Nieuwenhuys.

Het gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving over de Indische cultuur en geschiedenis is een doorn in het oog van veel (Indische) Nederlanders. Ervaringsverhalen uit de Indische gemeenschap worden door gebrek aan voorkennis niet altijd in de juiste context geplaatst waardoor de beeldvorming blijft steken in clichés.

Stichting Tong Tong wil dit veranderen. Ze organiseerde daarom in 2008 en 2009 De Indische School, een educatief programma tijdens het Tong Tong Festival, voor iedereen die meer wil weten over het Indische heden en verleden. Deskundige docenten verzorgden een lesprogramma in het Bibit-Theater op het gebied van (kunst)geschiedenis, taal en letteren, muziek en economie; zoveel mogelijk kanten van de Indische maatschappij & geschiedenis werden belicht. Er was geen speciale voorkennis van de leerlingen vereist; iedereen vanaf vijftien jaar kon de lessen goed volgen.

U hebt nu een uitgebreide samenvatting van een van de lessen uit 2009 in handen. Op de website vindt u korte samenvattingen van alle lessen van 2008 en 2009; meer uitgebreide lessen kunt u daar downloaden, evenals leeslijsten, als leidraad voor verdere studie.

Stichting Tong Tong werd terzijde gestaan door een adviseur: dr. ir. Margaret Leidelmeijer was eerder betrokken bij projecten van o.a. het NIOD, het Verzetsmuseum Amsterdam, en het Nationaal Archief.

In 2008 kon De Indische School worden opgezet dankzij een subsidie van Stichting Het Gebaar, in 2009 dankzij gelden van Fonds 1818, M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg, SNS Reaalfonds, Stichting Tong Tong en Pasar Malam Besar BV.

Fonds 1818

SNS REAAL Fonds

Stichting Tong Tong
Bezuidenhoutseweg 331
2594 AR Den Haag
www.tongtong.nl

